

Företagsekonomins funktion i företaget

Av Jaakko Honko*)

Företagsekonomi är ett läroämne och en vetenskap som sysslar med företagens ekonomiska problem. Det är omöjligt att peka på någon exakt födelsedag för företagsekonomien. Dess uppkomst är nära anknuten till handelshögskolornas grundande i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet.

I början hade företagsekonomien, d.v.s. den företagsekonomiska forskningen och undervisningen nära kontakt med företagen, speciellt med handeln. Det var typiskt för företagsekonomien under de första årtiondena att denna unga vetenskapsgren i stor omfattning sysslade med beskrivning och med olika slags definitioner.

För det andra var det karakteristiskt för företagsekonomien i början att den hade ganska litet samarbete med andra vetenskapsgrenar. Detta är ju naturligt därför att företagsekonomien ville försvara sin rättighet att vara en självständig disciplin.

När det gäller perioden mellan de två världskrigen kan man säga att de problem man sysslade med i den företagsekonomiska forskningen och undervisningen i viss mån återspeglade företagens problem i praktiken. Efter det första världskriget var ju inflationen ett mycket allvarligt problem och man kan konstatera att detta problem väckte också företagsekonomins uppmärksamhet speciellt i samband med årsresultatberäkning och årsredovisning.

---

*) Professor, dr., Rektor för Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsinki.

Företagsekonomins funktion i företaget

Av Jaakko Honko*)

Företagsekonomi är ett läroämne och en vetenskap som sysslar med företagens ekonomiska problem. Det är omöjligt att peka på någon exakt födelsedag för företagsekonomien. Dess uppkomst är nära anknuten till handelshögskolornas grundande i slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet.

I början hade företagsekonomien, d.v.s. den företagsekonomiska forskningen och undervisningen nära kontakt med företagen, speciellt med handeln. Det var typiskt för företagsekonomien under de första årtiondena att denna unga vetenskapsgren i stor omfattning sysslade med beskrivning och med olika slags definitioner.

För det andra var det karakteristiskt för företagsekonomien i början att den hade ganska litet samarbete med andra vetenskapsgrenar. Detta är ju naturligt därför att företagsekonomien ville försvara sin rättighet att vara en självständig disciplin.

När det gäller perioden mellan de två världskrigen kan man säga att de problem man sysslade med i den företagsekonomiska forskningen och undervisningen i viss mån återspeglade företagens problem i praktiken. Efter det första världskriget var ju inflationen ett mycket allvarligt problem och man kan konstatera att detta problem väckte också företagsekonomins uppmärksamhet speciellt i samband med årsresultatberäkning och årsredovisning.

---

*) Professor, dr., Rektor för Helsingin kauppakorkeakoulu, Helsinki.

Under 1930-talets början hade den världsomfattande depressionen säkert inflytande på att kalkylerings- och marknadsföringsproblemen blev aktuella i företagsekonomisk forskning och undervisning.

Efter andra världskriget har företagsekonomi säkerställt sin ställning som en självständig vetenskapsgren. Företagsekonomi har blivit mera vetenskaplig t.ex. i det hänseendet att den har börjat tillämpa allt mera utvecklade metoder. Men å andra sidan har man kritiserat den företagsekonomiska forskningen därför att den i stor utsträckning har tillämpat dessa fina metoder på självkonstruerade problem som inte har varit företagets reella problem. Metoderna har i många fall blivit primära i stället för verklighetens aktuella och viktiga problem.

Vilken kunde företagsekonomins funktion i företag vara?

Det är klart att företagsekonomisk forskning och undervisning bör ha nära kontakt med de reella problemen i företagen. Men då det sägs att företagsekonomi skall syssla med företagets reella problem kan man fråga:

- med vilka problem?
- i vilka företag?
- o.s.v.

Företagens problem är förstås mångfaldiga. Konkreta problemlösningar kan utvecklas bara i varje enskilt fall och i sista hand i praktiken. Företagsekonomi kan därför inte ha som funktion att försöka ge receptartade råd till lösningar i enskilda fall i praktiken.

Däremot anser jag att företagsekonomis funktion i företagen kan vara att:

- utveckla och förmedla allmänna metoder och angreppssätt som kan tillämpas för att lösa företagets problem.
- i stället för färdiga kokboksartade lösningar visa hur man kunde gå till väga i företagen för att bemästra vissa konkreta problem.
- alltmer försöka att genom nya forskningsresultat bidra till beslutsfattande, speciellt till företagsledningens beslutsfattande.

Vad har företagsekonomien bidragit med till företagsledningens beslutsfattande och till lösningen av andra viktiga problem?

Då man ställer frågan: vad har företagsekonomisk forskning och undervisning i allmänhet bidragit med till företagsledningens beslutsfattande, kan man svara att företagsekonomins funktion inte har varit obetydlig. Företagsekonomien har nog haft någon inverkan på företagsledningens beslutsfattande men denna inverkan har säkert inte varit så betydelsefull. Det kan konstateras t.ex. att:

- En hel mängd av företagsekonomien utvecklade metoder och tänkesätt användes i företag men på ganska begränsade områden och speciellt i samband med beslut på kort sikt. Så är fallet t.ex. i samband med prissättning, med optimala produktval, inköpsmängder och dylikt.
- Beslutsprocessen har tack vare företagsekonomins angreppssätt blivit mera systematisk. Man angriper problemen mera analytiskt än tidigare och försöker få fram vad som följer i det fallet att ett visst beslut fattas.
- Företagsekonomien har pekat på och belyst problemområden som kunde utvecklas i företagen. Detta har framkommit t.ex. på redovisningens samt inköps- och marknadsföringsfunktionens områden.
- Intresset för företagsekonomisk forskning och för tillämpningen av forskningsresultat har vuxit i företagen.

I stort sätt kan man säga att företagsekonomien spelar en roll men inte någon särskilt viktig roll i företagen. Det finns fortfarande en klyfta t.ex. mellan den företagsekonomiska forskningen och det verkliga skeendet i företagen.

Företagsekonomins funktion i företag i samband med investeringsbeslut

Då jag nämnde att det fortfarande finns en klyfta mellan den företagsekonomiska forskningen och det verkliga skeendet i företagen tänker jag t.ex. på några viktiga beslut, speciellt investeringsbeslut. Man kan

ställa frågan: hur har företagsekonomi bidragit till företagsledningens strategiska beslut, speciellt till investeringsbeslut? Jag tar upp några iakttagelser och forskningsresultat beträffande ett område som jag själv har varit i nära kontakt med.

I början av 1960-talet hade jag möjligheten att i USA besöka ung. 50 företag i olika delar av landet och studera deras investeringsbeteende.

I det följande tar jag upp bara några iakttagelser kring mitt tema idag:

- De metoder (t.ex. nuvärdemetoden och annuitetsmetoden), på vilka man har baserat investeringsteori, användes då bara i ytterst begränsad omfattning. Å andra sidan enkla kalkylmetoder (t.ex. återbetalningsmetoden), som man hårt hade kritiserat i den företagsekonomiska forskningen, användes i mycket stor omfattning i företagen. Förutom återbetalningsmetoden var en enkel metod baserad på investeringens årliga avkastning den mest använda.
- Investeringskalkyler hade inte en särskilt stor inverkan på företagsledningens investeringsbeslut därför att några viktiga faktorer som i verkliga förhållanden påverkade investeringsbesluten inte var medtagna i kalkylerna. Detta gällde t.ex. osäkerhetsfaktorn och å andra sidan en hel mängd sk. imponderabilia. Så var det i början av 1960-talet.

Då vi tänker på läget i slutet av 1960-talet i USA på grund av mina iakttagelser 1967 i 15 ganska avancerade företag där, kunde man göra följande observationer:

- I den företagsekonomiska forskningen hade man utvecklat en hel mängd matematiska och statistiska metoder för att bemästra osäkerheten i beslutsfattande. Det kom fram i företagen att sådana här metoder knappast användes speciellt när det gällde vidlyftiga investeringsbeslut. Orsaken var närmast den att metoderna och tänkesätten inte var utvecklade för unika beslutssituationer nära anknutna till företagets allmänna strategi.
- I företagsekonomisk litteratur hade man från början av 1960-talet sysslat ganska mycket med planeringsmetoder, speciellt lineärprogrammering också i investeringssammanhang. Det måste sägas att jag var förvånad över att lineärprogrammering knappast tillämpades för investeringsplanering i något av de amerikanska företag som jag då (1967) i besökte.

Om jag sedan övergår till Finland och till 1970-talet och tänker på läget i ljuset av en empirisk forskning som jag deltog i och som publicerades 1975, är de konstateranden som jag redan gjorde, i stort sätt i kraft. Undersökningen gällde våra 50 största industriföretag och det kom fram t.ex. följande:

- Sannolikhetskalkyler och lineärprogrammering, computer simulation, beslutsträkteknik och dylika kom fram i någon omfattning men de tycks inte alls spela en sådan roll som man kunde anta på grund av den företagsekonomiska litteraturen. Igen tycks några ganska enkla och praktiska metoder t.ex. känslighetsanalys och nätverksanalys vara ganska betydelsefulla.
- Men det som tycks vara det allra viktigaste är att kalkylerna inte utgör huvudproblemet i samband med investeringsbesluten utan några andra delar i planerings- och kontrollprocessen; speciellt viktiga tycks idésökande och prognoser vara samt hela processens anknytning till företagets strategiska planering. Dock har den företagsekonomiska litteraturen beträffande investeringsproblemen i stort sätt koncentrerat sig bara kring kalkylproblematiken.

Då man tar i betraktande en viss »time lag« kompletterar ovannämnda konstateranden ganska bra den bild som jag fick då jag 1974 besökte ung. 10 amerikanska företag.

Det skall ännu understrykas hur viktigt det är att i företagsekonomisk forskning och undervisning välja de problem som faktiskt är relevanta i företagen. Även ett litet bidrag till lösningen av relevanta problem kan vara mera betydelsefullt än en stor och fin forskningsinsats i samband med irrelevanta eller nästan obetydliga problem. Dock sysslar många företagsekonomer med detta filigransarbete i stället för att bygga hus som behövs.

Det som jag sade om investeringar kan angå också många andra områden. Samtidigt skall det dock medges att man i företagsekonomi har börjat allt mera fästa sin uppmärksamhet vid problemorienterad forskning av komplexa reella problem i företagen i nära samarbete med andra vetenskapsgrenar. Samtidigt har man börjat allt mera ta fram också företagsledningens problem. Dock är det inte överdrivet att tala om en klyfta mellan företagsekonomins tankegångar och angreppssätt och å andra sidan det dagliga skeendet inom företagen.

Orsaker till företagsekonominns begränsade funktion i företag

För att förbättra det nuvarande läget är det skäl att i korthet analysera orsakerna till företagsekonominns begränsade funktion i företagen. Det finns säkert flera orsaker:

1. Brist på tid. Detta kan vara en viktig orsak i verkliga förhållande. Företagsledningen är i många fall i princip villig att använda företagsekonominns metoder, forskningsresultat o.d. men det är omöjligt att göra så på grund av tidsbrist i verkliga beslutssituationer. Det framkommer ofta att man i den företagsekonomiska forskningen inte har tagit denna fråga, denna viktiga dimension tillräckligt i betraktande.

2. Brist på data. Denna orsak är nära anknuten till den första orsaken, d.v.s. bristen på tid. I många fall är det motiverat att tillämpa företagsekonominns tankegångar bara förutsatt att man får erforderliga data till sitt förfogande. Om dessa data t.ex. inte är i en sådan form som företagsekonomiska modeller förutsätter, kommer användningen av sådana modeller helt enkelt inte i fråga. Man bortser från dem.

3. Teorins förenklade antaganden som inte motsvarar verkligheten. I verkliga förhållanden i företagen är problemen ofta komplexa. Det är inte tillräckligt att man tar i betraktande t.ex. bara ekonomiska faktorer utan också institutionella, sociala och psykologiska faktorer, i allmänhet den mänskliga faktorn. I verkligheten finns det inte någon »economic man«.

Emedan det är mycket svårt att ta de ovannämnda faktorerna med i företagsekonomiska modeller, minskar detta faktum också de ifrågasvarande modellernas betydelse.

4. Enskilda problem i stället för helhetssyn. Företagsekonomin har oftast studerat enstaka problem. Dessa problem som sådana kan vara viktiga. Men speciellt företagsledningen måste syssla med helheten och lösa problemen ur helhetens synvinkel. Även vällyckade lösningar av enstaka skilda problem är då ofta av mindre betydelse. Då är det klart att specialistsyn i stället för generalistsyn kan vara en orsak till den tidigare nämnda klyftan mellan den företagsekonomiska forskningen och undervisningen och å andra sidan det verkliga skeendet i företagen.

5. Motstånd mot förändringar. Denna enkla orsak kan också spela en viktig roll i samband med företagsekonominns begränsade användning i företagen. Nya idéer, metoder och tankegångar skall inte bara utvecklas, utan också säljas.

Hur kan man närma den företagsekonomiska forskningen och undervisningen till företagen och företagsledningen?

Det rådande läget beträffande företagsekonominns roll i företagen är trots positiv utveckling inte ännu tillfredsställande. Därför är det skäl att ställa frågan: hur kan man göra klyftan mellan den företagsekonomiska forskningen och undervisningen och å andra sidan företagen och företagsledningen mindre?

I detta sammanhang är det nödvändigt att båda parter försöker att komma tillmötes och närma sig varandra. Jag börjar med företagsledningen och med frågan: vad kan företagsledningen göra? Åtminstone följande möjligheter är beaktansvärda:

1. Integrera idérika företagsekonomer i företagets organisation. Företagsledningen skall inte isolera dem utan den skall allt mera försöka arbeta tillsammans med företagsekonomer som har nya, även radikala idéer. Det vore säkert bra om de också skulle få mera linjeansvar för att tillämpa sina idéer.
2. Kräv lösningar på svåra problem också. Företagsledningen skall inte bara kräva att den företagsekonomiska forskningen och undervisningen ger svar på traditionella förenklade problem utan också på mycket komplicerade och nya problem.
3. Pröva nya angreppssätt. Företagsledningen skall vara öppen att pröva också nya angreppssätt och metoder. I många fall kan det vara skäl att också upprepa detta därför att på det viset kan man göra nya angreppssätt mera användbara.
4. Ge forskare möjlighet att komma in i företagen. Genom en dialog med forskarna kan företagsledningen förbättra forskningsresultaten och göra angreppssätten mera verklighetsnära. Detta kan i många fall vara i företagsledningens direkta intresse.

Men också företagsekonomin, d.v.s. den företagsekonomiska forskningen och undervisningen skall å sin sida komma tillmötes. Även de kan bidra till att göra klyftan mindre. Vad kan företagsekonomin göra?

1. Gå ut till företag. Företagsekonomerna får inte bara stanna kvar i forskarrummen. Företagsekonomens problem finns i företagen där man kan inte bara finna tillämpningar utan också utveckla principiella lösningar och själva teorin.

2. Välj reella relevanta problem. Företagsekonomer skall inte i första rummet välja enkla lätthanterliga problem eller bara finslipa de angreppssätt som redan funnits. Forskarna i företagsekonomi skall i större utsträckning än hittills våga välja även svåra reella problem. Man skall acceptera att problemen är primära; först efter dem kommer metoderna.

3. Sabbatsår i företag. Företagsekonomer i universitet och högskolor skulle kunna tillbringa sina sabbatsår också i företagen. Detta skulle vara lika naturligt som att under sabbatsåret forska eller undervisa vid ett annat universitet eller i en annan högskola. Det skall vara trafik i båda riktningar. En sådan möjlighet att företagsekonomer under sina sabbatsår arbetar i företag är jämförbart med att praktiker från företag föreläser i högskolor.

Så kommer jag till min fjärde punkt.

4. Flera företagsledare som föreläsare i högskolor. Högskolorna skall locka företagsledare att föreläsa i allt större omfattning i högskolor. Dessa sistnämnda kan öka företagsledarnas intresse i detta hänseende bland annat genom att bereda företagsledare möjligheter att utveckla sig i vetenskapliga frågor inom högskolorna.

När det gäller företagsekonomens funktion i företagen vill jag till slut citera Pigou's kända uttryck då han säger att bland vetenskapsmännen är ekonomerna plebejer. De skall ut på gator och i gränder. Där är deras problem.

Vill vi förbättra företagsekonomens funktion i företagen och vill vi påverka företagen och deras ledning, skall vi syssla med reella problem, med reella människor, med real tid och uppnå resultat som är relevanta ur företagets och hela samhällets synvinkel.